

ԻՎԱՆ ԻԼՅԻՆ

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՄԱՍԻՆ

Սկիզբը՝ նախորդիվ

2. Հայրենիքի ձեռքբերումը

Մարդը հայրենիք է գտնում ոչ թե պարզապես բնագոյով, այլ բնագոյով հաստատված հոգով եւ ձեռք բերում սիրով: Իսկ դա նշանակում է, որ հայրենիքի հարցը լուծվում է ինքնաճանաչողության եւ կամավոր ընտրության եղանակով:

Հարկադրաբար եւ ձեւականորեն կարելի է մարդուն կամ մարդկանց մի ամբողջ բազմություն կցել ինչ-որ մի պետության: Կարելի է մարդկանց պատժել կամ մահապատժի ենթարկել գործած դավաճանության համար: Բայց անհնար է մարդուն հարկադրել իր հայրենիքի պես սիրել ինչ-որ մի «երկիր» կամ իրեն օտար մի ազգի ազգայնական դառնալ: Սերն ինքնին է առաջանում, իսկ եթե ինքնին չի առաջանում, ապա չի էլ լինի. այն պարտադրելի չէ, այն ազատության, մարդու ինքնորոշման ներքին ազատության արգասիքն է:

Բայց դա ամենը չէ: Դա նրա հոգեւոր ազատության, կամավոր, հոգեւոր ինքնորոշման գործն է: Ինչպէս հասկանալ:

Նախեւառաջ պարզենք, որ բնական, պատմական, արյունակցական եւ կենցաղային աղերսները, որոնք ինքնին կարող են մարդու համար հայրենիքի ցուցիչներ չհանդիսանալ, կարող են եւ պիտի ձեռք բերեն այն նշանակությունը, որը դրանց հայրենիքի սիրո արժանի առարկան է դարձնում: Այդժամ դրանք տոգորվում են ներքին սրբազան նշանակությամբ, քանզի մարդը դրանց միջոցով իր հոգու եւ ոչ միայն իր, այլեւ նախնիների եւ իր ժողովրդի համար ասես մարմին, կամ կացարան, կամ օրրան, կամ զենք ու միջոց, կամ նյութ է ձեռք բերում: Այդժամ կյանքի՝ մեր թվարկած արտաքին պայմաններն ազգային ոգու եւ նրան անհրաժեշտ նյութի ստույգ նշանակներ են դառնում: Ահա թե ինչու ուստի սրտին հաճո չեն հարավամերիկյան

դաշարափթթուն հարթավայրերը եւ Կանադայի սառնամած անապատները, բայց մալոռուսական տափաստաններն ու արխանգելսկյան ձնածածկ ամայությունը կարող են ստիպել նրա սիրտը տրոփել: Ոչ թե արյունն ինքն է լուծում հայրենիքի հարցը, այլ արյունը՝ որպես հոգեւոր ավանդույթի մարմնավորող ու կրող: Ոչ թե տարածքն է սրբազան եւ անձեռնմխելի, — քանզի կայսերական Ռուսիան կամավորաբար զիջեց Ալյասկան, եւ ոչ ոք դրանում խայտառակություն չտեսավ, — այլ ռուսական ազգային հոգեւոր մշակույթի ծաղկման համար անհրաժեշտ տարածքը, որը միշտ ռուս հայրենասերների համար որպես սրբազան ու անձեռնմխելի կընկալվի:

Այսպիսով՝ հարցը լուծվում է բնազդով հաստատված հոգով եւ սիրով՝ հոգեւոր սիրով կամ, ավելի ստույգ ու ամբողջական ասած, սիրով առ ազգային ոգին:

Այսպես՝ ճշմարիտ հայրենասիրութեանը բնորոշ է ոչ թե պարզ նվիրվածությունը արտաքին հանգամանքներին եւ կենցաղի ձեւական հատկանիշներին, այլ նրանց մեջ թաքնվող եւ նրանց միջոցով ի հայտ եկող սերն առ ոգի՝ սերն առ այն ոգի, որը եւ նրանց ստեղծել է, կերտել, տառապանքով ձեռք բերել կամ դրանց վրա դրոշմել իր կնիքը: Կարելորդ ոչ թե «արտաքինն» է, ինչպիսին որ է, այլ «ներքինը», ոչ թե առերեւոյթը, այլ նվիրական եւ ի հայտ եկող էությունը: Կարելորդն այն է, թե ինչն է հատկապես սիրվում սիրելիի մեջ եւ հանուն ինչի է այն սիրվում: Այսպես ուրեմն, ճշմարիտ հայրենասեր է նա, ով իր զգացմունքի համար իրապես անձնվեր սիրո եւ ծառայությանն արժանի առարկա ձեռք կբերի՝ մի այնպիսի առարկա, որը նախեւառաջ «հաճելի է, որովհետեւ լավն է», հետո միայն՝ «լավն է, որովհետեւ հաճելի է»:

Սա կարելի է արտահայտել հետեւյալ կերպ. ճշմարիտ հայրենասերը սիրում է իր հայրենիքը ոչ թե սովորական հզոր աշառութեամբ՝ զուտ անհատապաշտորեն (սուբյեկտիվորեն) հիմնավորվող եւ իր առարկային թվացյալ արժեք հաղորդող աշառութեամբ («լավն է, որովհետեւ հաճելի է»): «Ինձ դուր է գալիս իմ հայրենիքը, նշանակում է՝ նա ինձ համար լավն է»... Նա այն սիրում է հոգով, ոչ կույր սիրով. ոչ միայն սիրում է, այլեւ հաստատում է սիրելիի կատարելությունը. «Իմ հայրենիքը չքնաղ է, իրապես չքնաղ է ի Տեր, ուրեմն ինչպե՞ս այն չսիրեմ»: Սա նշանակում է, որ ճշմարիտ հայրենասերը ելնում է հայրենիքին բնորոշ իրական, ոչ թվացյալ, առարկայական արժանիքի ընդունումից, այլ

կերպ ասած՝ նա այն հոգեւոր սիրով է սիրում, որի մեջ բնազդն ու հոգին միասնական են:

Սիրել հայրենիքը նշանակում է մի այնպիսի բան սիրել, որն իրականում սիրո արժանի է. այնպես որ այն սիրողն իրավացի է իր սիրո մեջ, նրան ծառայողը՝ իրավացի իր ծառայության մեջ. եւ այս սիրո եւ այս ծառայության մեջ գտնում է իր կենսական ինֆնորմումն ու իր երջանկությունը: Հայրենիք հորջորջվող առարկան այնքան է ինքնին, առարկայորեն եւ կատարելապես չքնաղ, որ այն գտած, ձեռք բերած հոգին չի կարող այն չսիրել...

Մարդը չի կարող չսիրել իր հայրենիքը. եթե չի սիրում, նշանակում է՝ չի գտել այն եւ չունի: Արդ, հենց հոգով, հոգեւոր սովով, աշխարհում աստվածայինի նկատմամբ կամքով է հայրենիքը ձեռք բերվում: Ով հոգով չի սովում (հմետ. Պուշկինի «Հոգեւոր սովով տվայտված...»), ով երկրայինում աստվածայինը չի որոնում, այդպիսին գուցե եւ չգտնի իր հայրենիքը, որովհետեւ կարող է պատահել, որ հոգեւոր գործարան չունենա այն ընկալելու համար: Սակայն նա, ով կտեսնի եւ կճանաչի իր հայրենիքը, չի կարող չսիրել այն: Հայրենիքը հոգեւոր իրականություն է: Այն գտնելու եւ ճանաչելու համար մարդուն անձնական հոգեղենություն է պետք: Դա պարզից էլ պարզ է. հայրենիքն ընկալվում է հենց կենդանի եւ անմիջական հոգեւոր փորձառությամբ. դրանից իսպառ զուրկ մարդը կզրկվի նաեւ հայրենասիրությունից:

Մարդկանց հոգեւոր փորձառությունը բարդ ու իր կառուցվածքով բազմազան է. նա ընդգրկում է նաեւ մարդու գիտակցությունը, նաեւ հոգու անգիտակցական-բնազդային խորքերը. մեկի հետ հայրենի երկրի բնությունը կամ արվեստն է բարբառում, մյուսի հետ՝ իր ժողովրդի կրոնական հավատը, երրորդի հետ՝ ազգային բարոյականության տարերքը, չորրորդի հետ՝ հարազատ ժողովրդի պետական ճակատագրի մեծությունը, հինգերորդի հետ՝ իր իսկ ազնիվ կամքի կենսաուժը, վեցերորդի հետ՝ իր մտքի ազատությունն ու խորությունը եւ այլն: Հայրենասիրություն կա, որ ընտանեկան եւ ցեղական զգացումից է ելնում, որպեսզի այդտեղից իր մեջ ամփոփի ազգային ոգու եւ ազգային կեցության ողջ լայնությունը, խորությունն ու կենսաուժը: Բայց հայրենասիրություն էլ կա, որ հարազատ ժողովրդի կրոնական եւ բարոյական նկարագրից է ելնում, նրա հոգեւոր գեղեցկությունից եւ ներդաշնակությունից, որպեսզի այդտեղից իր մեջ ամփոփի նրա հոգեւոր խռովքի բոլոր աններդաշնակությունները:

Այսպես է Տյուտչեւը գրել.

Այս աղբատիկ գյուղերը,
 Այս լերկ բնությունը
 Հարազատ համբերության երկիրն եմ,
 Ռուս ժողովրդի երկիրն ես:
 Զի հասկանա եւ չի նկատի
 Օտարազգու հայացքը հպարտ՝
 Ինչ է անթելված եւ ինչ լույս է տալիս ծածուկ
 Մերկությանդ մեջ խոնարհ:
 Քո ողջ երկրով մեկ՝
 Խաչի բեռան տակ կփած,
 Ծառայի տեսով երկնի Արքան
 Շրջել է՝ օրհնություններ բաշխելով¹:

Հայրենասիրություն կա՝ բնությունից եւ կենցաղից ելած, որ անտեսում է նրանց մեջ առկա միասնական հոգեւոր կենսածեւը, ապա հետո միայն խորասուզվում համաժողովրդական թռիչքի եւ խորության խնդիրների մեջ: Այսպես է արտահայտվում Լերմոնտովն իր «Հայրենիք»² բանաստեղծությունում:

Սիրում եմ հայրենիքս, սակայն սիրով տարօրինակ,
 Եւ անգոր է իմ այդ սիրոյն միտքս մատնել լուրջ պարտության,
 Ո՛չ այն փառքը, որ գնել է տաք արյունով նա շարունակ,
 Ո՛չ հանգիստը, որ լեցուն է իմնավատան հպարտությամբ,
 Ո՛չ էլ նրա նվիրական ավանդները մութ անցյալի
 Իմ մեջ երբեք չեն հարուցում երազանքներ ուրախալի:
 Բայց սիրո՛ւմ եմ, սիրո՛ւմ եմ ես — ինչի՞ համար՝ ե՛կ հասկացիր—
 Նրա անախ ստեպների լուծությունը ցրտից սառած:
 Նրա թավուտ անտառների տարուբերումն անծայրածիր
 Ու գետերի վարարումը՝ ծովեր դարձած:
 Գյուղամիջյան ճանապարհով սիրում եմ ես թռչել կառնով
 Եւ հայացքով ներթափանցած՝ մթան բոլոր հետախուզել,

¹ Խոռվիքի և աններդաշնակության մասին տես Տյուտչևի «Խելահեղություն», «Ինչի մասին է կաղկանձը», «Գիշեր և ցերեկ», «Ո՛վ, մարգարեացող հոգի իմ...» և այլ բանաստեղծություններ: Կասկածից վեր է, որ այս մտահայեցողություններն ու պատկերները բանաստեղծը քաղել է ռուսական համաժողովրդական-ազգային հոգեւոր փորձառությունից և ասված են ոչ միայն իր անունից և իր մասին, այլև ողջ ժողովրդի (հատվածը բերված է «Այս աղբատիկ գյուղերը» ոտանավորից — ծնթ.՝ ռուս. հրատ.):

² Լերմոնտովը համաժողովրդական խորության խնդիրներին անդրադառնում է, օրինակ, «Պոետի մահը», «Բորոդինո», «Նովգորոդին», «Երգ ցար Իվան Վասիլևիչի մասին» եւ այլ գործերում:

Փափագելով տա՛մ օթեան՝ տեսնել լույսեր տխուր շարժով,
 Տրամաքախիժ գյուղականների դողդո՛ղ լույսեր:
 Կրակ տված խոզանների ծովան եմ սիրում,
 Բայց ստեպում օթեանն ա՛մ ինչ-որ գումակ,
 Եւ բլուրին՝ ոսկեղեղին ծով արտերում՝
 Մերձ ու մոտիկ մի գույգ կեչի՝ այնպես ներմակ:
 Մի խնդությամբ, որ անհայտ է շատ-շատերին,
 Տեսնում եմ ես դեզ ու հարդով լեցուն մի կալ,
 Պունուր խրճիթ՝ ծածկված շերտով ծղոտների,
 Եւ լուսամուտ՝ իր փեղկերով փորանկար:
 Ու երբ տուն է եւ իրիկուն շաղով-ցողով,
 Մինչ ուշ գիշեր ես կղիտե՛մ այն պարը տա՛մ
 Սուլոցներով, դոփյունների թինդ ու դողով
 Արդեն հարբած մուժիկների զրույցի տակ^{3*}:

Բայց այլ հայրենիք էլ գոյությունի ունի՝ հոգեւոր հայրենիքից բխած, նվիրական ու «խորհրդավոր», «այլ ձայների» ականջալուր, «վսեմ կոչման սահմանն» ու «վերջնական նպատակը» հայեցող, որպեսզի բնազանցական (մետաֆիզիկական) բարձունքներից հասու լինի եւ սիրի սեփական ժողովրդի կենցաղը: Այգպիսին է, օրինակ, կոմս Ա. Կ. Տոլստոյի բանաստեղծությունը՝ գրված Ի. Ա. Ակսակովին:

Ինձ հույժ խիստ դատելով՝
 Գտնում ես՝ տաղերս լի են պաթոսով
 Ու պարզությամբ շատ կարոտ:
 Առդ, անանցին փափագելով՝
 Անտեսանելի աշխարհն է զգում հոգիս,
 Հենց որոտընդոստ ձայնի ներքո էլ
 Մեկ անգամ չէ, որ ես, գուցե,
 Կերտել եմ իմ սաղմոսարանը:
 Սակայն այս կյանքն էլ խորթ չէ ինձ,
 Երբ ծառայում եմ հայրենիքին հոգեւոր,
 Հոգուս զարթոնքի պահին էլ
 Չեմ մոռանում երկրայինը:
 Վստա՛հ եղիւր, հաճո է ինձ բնությունը
 Եւ կենցաղը մեր սիրասուն ժողովրդի.
 Նրա ձգտումներն ինձ հարազատ են,
 Իսկ երկրայինը՝ սիրելի.
 Սիրելի են առօրյա պատկերներն համակ,

³ * Մ. ԼԵՐՄՈՆՏՈՎ, *Ընտիր երկեր, Երեւան, 1982 թ., թարգմանությունը՝ Պ. Սեւակի:*

Դաշտերը, արտերն ու գյուղերը,
 Օրորվող անտառների շրջումները,
 Ցողապատ արտերից լսվող խոթոցները գերանդու,
 Դոփյուն-սուլոցով պարերը
 Հարբած մոծիկների^{4*} բարբաջներով ուղեկցվող:
 Սիրում եմ չումակների^{5*} օթեաններն տափաստանի,
 Գետերի վարարումներն հորդառատ,
 Քոչող սայլի նոնոցն
 Ու օրոր-շորոր արտերը ցորենի:
 Սիրում եմ կորովընթաց տոնյկաները^{6*},
 Ընթացի մեջ հնչող սուլոցները սահնակների,
 Ու լավ կռած լծասարերը
 Ու լծադեղընսկեզոծ:
 Սիրում եմ ես աշխարհը այն,
 Ուր ձմեռներն երկար են, տեսական,
 Իսկ գարուններն այնքան մատղաշ,
 Ուր մայր Վոլգայով ի վար
 Լողում են նավերն բուռլակների^{7*}:
 Նվիրական է ինձ ամենն էլ,
 Ինչ էն ձեռքով ես պատկերել, ընկեր իմ,
 Քո իսկ ձգտումները փառաբանական,
 Ազնիվ խոսքիդ հնչյունները խելամիտ:
 Այն էլ ասեմ՝ ինչ սուրբ է, վայելուչ,
 Ինչ ներդաշնակ է մարդու համար երկրի վրա
 Մի՞թե խոսվահույզ հավերժ տիեզերքում
 Այլ՝ վեհ կոչման խորհուրդ չունի՞
 Ու վերջնական նպատակ:
 Այո՛, բույսի ամեն շրջունի մեջ,
 Ամեն տերեւի սոսափի մեջ
 Այլ իմաստ եմ ես տեսնում,
 Այլ գեղեցկություն է երեսում,
 Այլ ձայներ եմ նրա մեջ լսում:
 Եւ մահաբեր կյանքը շնչելով՝
 Սիրով եմ ես հայում երկիրը.
 Հոգիս, սակայն, բարձունքներ է փափագում,
 Կանչում է ինձ, ձեռքով անում հեռաստանը:
 Բայց այդ մասին մարդու լեզվով
 Ինչ-ինչ բաներ ունակ չեմ պատմելու:

⁴ * Մոծիկ — Ռուս գյուղացի:

⁵ * Չումակ — Առուծախով զբաղվող ուկրաինացի գյուղացի:

⁶ * Տոնյկա — Երեք ձիերով լծված կառք:

⁷ * Բուռլակ — Նավաբարձ բանվոր:

Եւ կասկած չկա, որ անանցի հայեցողությանը սովոր ակնը հեշտ հասու կլինի հավերժական գեղեցկությանն ու խորությանն իր ժողովրդի հոգում:

Այսպիսով՝ բոլոր մարդկանց համար մի միասնական, միանման ճանապարհ առ հայրենիք գոյություն չունի: Մեկը ելնում է բնազդի խորքից՝ այն սրբազան հոգեւոր մորենուց, որը նրա անգիտակցականում «հրով վառվում էր, բայց չէր այրվում». մյուսը՝ գիտակցված հոգեւոր հայեցողություններից, որոնց, ուրախ թե տխուր, հետեւում է նրա բնազդը:

Մեկն սկսում է «արյան» կանչից եւ ավարտում կրոնական հավատով, մյուսը՝ սկսում հետազոտությունից եւ ավարտում մարտական սխրանքով: Սակայն հոգեւոր բոլոր ուղիները, որքան էլ մեծ լինեն նրանց մեջ առկա տարբերությունները, տանում են դեպի այն: Գիտության այրի հայրենասիրությունը տարբեր է գյուղացու, հոգեւորականի, արվեստագետի հայրենասիրությունից. մի հայրենիք ունենալով՝ նրանք բոլորը կկառչեն նրան եւ բնազդով, եւ հոգով, եւ սիրով, բայց եւ այնպես յուրաքանչյուրը՝ յուրովի:

Բայց հոգով մեռածը երբեք հայրենիք չի ունենա: Կրոնապես ամալի եւ պետականապես անտարբեր, ամուլ՝ ճանաչողության մեջ, մեռյալ՝ բարի գործեր անելու մեջ, անզոր՝ գեղեցկության հայեցողության մեջ, բացառնակապես չնոգեղեմացած բնազդով, այսպես ասած, «հոգեւոր ապուշի» հոգին հոգեւոր փորձառություն չունի: Եւ այն ամենը, ինչ հոգի է, այն ամենը, ինչ հոգուց է, նրա համար դատարկ խոսք ու անիմաստ արտահայտություն կմնա:

Այդպիսի հոգին հայրենիք չի գտնի, այլ, լավագույն դեպքում, ցմահ կբավարարվի նրա փոխարինիչներով, իսկ նրա հայրենասիրությունը մոլություն կմնա, որին նա, առաջին իսկ վտանգի դեպքում, դյուրությամբ կուրանա:

Հայրենիք ունենալ նշանակում է սիրել այն. բայց ոչ այն սիրով, որը գիտի իր սիրո առարկայի անպետքությունը եւ դրա համար, չհավատալով իր իրավացիությանն ու իրեն, ամաչում է եւ իրենից, եւ նրանից. եւ հանկարծ «հիասթափությունից» կամ էլ մի նոր մոլության ճնշման ներքո սպառվում է: Հայրենասիրությունը կարող է եւ պիտի ապրի միայն այն հոգում, որի համար երկրի վրա ինչ-որ սրբազան բան կա, որը կենդանի փորձառությամբ (թերեւս, միանգամայն «վերբանական

(իռացիոնալ)»՝ նաշակել է այս սրբազանի առարկայական եւ բացարձակ արժեքը եւ այն ընդունել իբրեւ իր ժողովրդի սրբություններից մեկը: Այդպիսի մարդն ստույգ գիտի, որ իր սիրո առարկան ինչ-որ մի չֆնաղ բան է հաշս Աստծու. որ այն ապրում է իր ժողովրդի հոգում ու նրա մեջ արարվում. եւ այդպիսի մարդու մեջ սիրո հուրը բռնկվում է այդ չֆնաղ բանին մի թեթեւ, բայց իրական հպումից:

Հայրենիք գտնել նշանակում է իրապես ճաշակել այդ հպումը եւ հոգու մեջ պահել այդ զգացումից բռնկված հուրը. դա յուրատեսակ հոգեւոր դարձի ապրում ունենալ է նշանակում, որը բացահայտ դավանություն է պարտադրում, դա նշանակում է խնդրո առարկայի մեջ բացարձակ արժանիք բացահայտել՝ իրապես եւ առարկայորեն նրան բնորոշ, եւ հարել նրան կամքով ու զգացմունքով, ընդսմին եւ սեփական անձի մեջ անվերապահ հավատարմություն արմատավորել այդ առարկայի նկատմամբ, եւ նրա կատարելությունը անշահախնդրորեն ուրախանալու ունակություն, սիրել եւ ծառայել նրան:

Այլ խոսքով՝ դա նշանակում է սեփական կյանքը միավորել նրա կյանքի հետ եւ սեփական նակատագիրը՝ նրա նակատագրի, իսկ դրա համար հարկ է, որ մարդու բնագդը հոգեւոր խորություն եւ հոգեւոր սիրո շնորհ ձեռք բերի:

Հենց այս գործընթացն էլ ես բնորոշում եմ հետեւյալ խոսքերով. հայրենասիրության հիմքում հոգեւոր ինֆնորոշման գործողությունն է ընկած:

Առհասարակ մարդն իր կյանքը պայմանավորում է նրանով, որ իրեն սիրելի առարկա է գտնում. այդժամ նրան մի նոր վիճակ է տիրում, որի մեջ նրա կյանքը սիրելի բովանդակություններով է լցվում, իսկ ինքը կառչում է այդ աղբյուրին եւ տոգորվում այնու, ինչ այդ աղբյուրը բերում է իրեն: Ընդ որում, ճշմարիտ սերը մարդուն միշտ անձնուրացության ունակություն է պարգեւում, քանզի ստիպում է մարդուն սիրո առարկան իրենից առավել սիրել:

Իսկ երբ մարդն այսպես է ընկալում հոգեւոր կյանքն ու իր ժողովրդի հոգեւոր ժառանգությունը, ապա գտնում է իր հայրենիքը եւ իսկական հայրենասեր դառնում. նա հոգեւոր ինֆնորոշման գործողություն է իրականացնում, որով հոգու ամբողջական եւ ստեղծագործական վիճակի մեջ նույնականացնում է իր նակատագիրը իր իսկ ժողովրդի նակատագրի հետ, իր բնագդը՝ համաժողովրդական ինֆնապահպանության բնագդի հետ:

Հայրենիք կոչվող հոգեւոր գանձը մարդկանց հոգեւոր վիճակներով չի սպառվում, բայց եւ այնպէս նախեւառաջ դրանց մեջ է ապրում՝ հոգիներում, եւ անդ էլ պիտի հայտնաբերվի: Ով իրեն հայրենիքի հարցում չկայացած ու անօգնական է զգում, պիտի նախեւառաջ դիմի իր իսկ հոգուն եւ իր իսկ հոգեւոր փորձառության մեջ նանաչի իր ժողովրդի հոգեւոր աշխարհը (հայրենասիրական ինքնաճանաչողութեան գործողութիւն): Այդժամ հար եւ նման հեքիաթի՝ ականջը գետին հպած հերոսին՝ կլսի իր հայրենիքի ձայնը. նա կլսի, թե ինչպէս է հայրենիքն իր սեփական հոգում հառաչում ու հեծեծում, երգում, լաց լինում ու ցնծում. ինչպէս է տնօրինում, ուղղորդում եւ բեղմնավորում իր իսկ սեփական կյանքը: Հանկարծ կհասկանա, որ իր անձնական կյանքն ու իր հայրենիքի կյանքը վերջին հաշվով մէկ միասնութիւն է, եւ որ ինքը չի կարող չընդունել իր հայրենիքի ճակատագիրը, քանզի այն նույնքան անխզելի է իրենից, ինչպէս եւ ինքը՝ նրանից՝ թե՛ բնագոյով, թե՛ հոգով:

Հայրենիքը, սակայն, չի ապրում սոսկ իր զավակների հոգիներում: Հայրենիքն իմ ժողովրդի հոգեւոր կյանքն է, միաժամանակ եւ այդ կյանքի ստեղծագործական արարումների ամբողջութիւնը, եւ, վերջապէս, ընդգրկում է նաեւ այդ կյանքի բոլոր անհրաժեշտ պայմանները՝ եւ մշակութայինները, եւ քաղաքականները, եւ նյութականները (եւ տնտեսութիւնը, եւ տարածքը, եւ բնութիւնը):

Այն, ինչ սիրում է իսկական հայրենասերը, ոչ թե պարզապէս «ժողովուրդն» է, այլ հենց հոգեւոր կյանքով ապրող ժողովուրդը. քանզի հոգեւորապէս բարոյալքված, ընկած եւ պիղծ վայելքներով ապրող ժողովուրդը բուն հայրենիքը չէ, այլ լոկ նրա կենդանի հնարավորութիւնը («ներուժը»):

Իսկապէս իմ հայրենիքը («արգիականորեն») կյանքի է կոչվում միայն այն ժամանակ, երբ իմ ժողովուրդը հոգեւոր զարթոնք է ապրում. բավական է հիշել հրեա հանդիմանող-մարգարեների արդար ցասումնալից խանդավառութիւնը: Ճշմարիտ հայրենասերին թանկ է ոչ թե պարզապէս բուն «ժողովրդի կյանքը» եւ ոչ թե պարզապէս «կյանքը լիութեան» մեջ, այլ հատկապէս նշարտապէս հոգեւոր եւ հոգեւոր-ստեղծագործական կյանքը:

Այդ իսկ պատճառով եթե նա երբեւէ տեսնի, որ իր ժողովուրդը թաղվել է հղիութեան մեջ, խրվել մամոնային ծառայելու մեջ եւ երկրային լիութեանից կորցրել հակումն առ հոգի, կամք ու այն ձեռք բերելու

ունակություն, ապա ցավ ի սիրտ ու սրտմտությամբ կխորհրդածի, թե ինչպես հոգեւոր սով հարուցի ընկած մարդկանց այդ հղփացած ամբոխների մեջ: Ահա թե ինչու ճշմարիտ հայրենասերի համար ոչ թե ինքնըստինքյան են թանկ ու կարեւոր ազգային կյանքի բոլոր պայմանները՝ եւ հողը, եւ բնությունը, եւ տնտեսությունը, եւ կազմակերպվածությունը, եւ իշխանությունը, այլ որպէս հոգու համար նախադրյալներ, հոգով ստեղծված եւ հանուն հոգու գոյություն ունեցող:

Ահա սա է էությունը սրբազան գանձի՝ հայրենիքի, հանուն որի արժե մաքառել եւ հանուն որի կարելի եւ պետք է մահվանն ընդառաջ գնալ: Աստ ամենայն ինչ որոշվում է ոչ թե պարզապէս բնազդով, այլ, որ ամեն ինչից ավելի խոր ու ամեն ինչից ավելի հաստատուն է, հոգեւոր կյանքով, եւ նրա միջոցով էլ ամեն ինչ իր ճշմարիտ նշանակությունն է ստանում եւ իր իրական արժեքը: Եւ եթե երբեւիցե տարածքի մասին եւ ժողովրդի՝ ազատության եւ հոգեւոր կյանքի զարթոնքի միջեւ ընտրության խնդիր ծագի, ապա ճշմարիտ հայրենասերը երբեք չի վարանի. քանզի չի կարելի տարածքը, տնտեսությունը, հարստությունը կամ նույնիսկ շատ մարդկանց հասարակ կյանքը պաշտամունքի առարկա դարձնել եւ հանուն դրա ուրանալ զլիափորն ու սրբազանը՝ ժողովրդի հոգեւոր կյանքը:

Հոգեւոր կյանքը հենց այն է, ինչի համար եւ հանուն որի կարելի է եւ պետք է սիրել սեփական ժողովրդին, պայքարել նրա համար եւ զոհվել հանուն նրա: Հոգեւոր կյանքի մեջ է ամփոփված հայրենիքի էությունը, այն էությունը, որն արժե սիրել իր անձից առավել, որով արժե ապրել հենց այն բանի համար, որ հանուն նրա արժե եւ մահանալ: Նրան արժե ձուլել եւ սեփական կյանքը, եւ սեփական ճակատագիրը, քանի որ այն ճշմարիտ ու նվիրական է Աստծու առաջ: Իմ ժողովրդի հոգեւոր կյանքն ու ստեղծագործությունները ոչ այլ ինչ են, եթե ոչ առ Աստված իրական եւ կենդանի ծառայություն (աստվածապաշտություն), որը պիտի պատվեն ու պահպանեն նաեւ բոլոր մյուս ժողովուրդները: Այս՝ առ Աստված կենդանի ծառայությունը սրբազան ու ինքնին արդարացված է նաեւ ինձ համար, բայց ոչ միայն ինձ եւ իմ ամբողջ ժողովրդի համար, այլեւ բոլորի համար եւ առհավետ, բոլոր մարդկանց եւ ժողովուրդների համար, որոնք ապրում են այսօր եւ երբեւէ կապրեն:

Եւ եթե որեւէ մեկը պատմական օրինակի հիմամբ կամենար համոզվել, որ այլ ժողովուրդների հոգեւոր կյանքը դարեր անց էլ իսկապէս

պատվովում է, ապա թող միայն մտածեր «Հին Կտակարանի», հունական փիլիսոփայության եւ արվեստի, հռոմեական իրավունքի, իտալական գեղանկարչության, գերմանական երաժշտության, Շեքսպիրի եւ ԺԹ. դ. ռուսական գեղեցիկ գրականության մասին...

Ճշմարիտ հայրենասերը, իր ճակատագիրը միավորելով իր ժողովրդի ճակատագրին նրա նվաճումներում եւ անկումներում, օրհասական պահին եւ բարօրության շրջաններում, ինքն իրեն բնագդով եւ հոգով չի նույնականացնում բազմաթիվ եւ իրեն անհայտ «մարդկանց» հետ, որոնց մեջ, հավանաբար, կան նաեւ չար, ազահ, ողորմելի եւ դավաճան մարդիկ. նա նաեւ չի ձուլվում մութ ամբոխի կյանքին, որը խռովության օրերին, ըստ Պուշկինի, «անխոհեմ ու անողորմ» է լինում, նա իրեն չի զոհաբերում աղքատ կամ շվայտ խաժամուժի օգտապաշտական շահերին (առհասարակ խաժամուժ է կոչվում հայրենիք չճանաչող կամ ուրացող ժլատ, անհոգեւոր, հակապետական ամբոխը), նա բնավ գլուխ չի խոնարհում «մեծամասնության» առաջ միայն այն պատճառով, որ բազմաքանակ են, եւ չի համարում, որ մեծամասնությունը միշտ իմաստությունմբ եւ անսխալական կամքով է օժտված:

Ո՛չ, նա իր բնագդն ու հոգին միաձուլում է իր ժողովրդի բնագդին եւ հոգուն. նա կյանքով եւ մահով ծառայում է իր ժողովրդի հոգեղենությանը, քանզի նրա հոգին եւ մարմինը բնականորեն եւ աննկատորեն հետեւում են կատարված նույնականացմանը:

Ինչպես որ մարդու մարմինն ապրում է լոկ մինչ այն պահը, քանի դեռ շունչը բերանում է, այնպես էլ ճշմարիտ հայրենասերի հոգին կարող է ապրել մինչ այն պահը, քանի դեռ իր ժողովրդի կյանքի հետ ստեղծագործական միաբանության մեջ է: Բանն այն է, որ իր եւ իր ժողովրդի միջեւ ոչ միայն հաղորդակցություն կամ միավորում է հաստատվում, այլեւ բնագդի եւ հոգու մեջ ուղղակի միություն է ի հայտ գալիս:

Եւ այս միությունը նա արտահայտում է բազմանշանակ եւ անկեղծ «մենք» անձնական դերանունով:

Այսպիսի նույնականացումը չի կարող արհեստականորեն, քմահաճաբար եւ կանխամտածված ձեւով ստեղծված լինել:

Կարելի է այն ցանկանալ, բայց ձեռք չբերել. կարելի է երազել նրա մասին, բայց չհասնել: Այն կարող է միմիայն առաջանալ ինքնըստինքյան, բնականորեն եւ ակամա՝ ասես ծաղկելով հոգում, վերբանական

(իռացիոնալ) կերպով փթթելով նրանում, հաղթելով եւ համակելով այն: Սակայն հայրենասիրական զգացմունքի «վերբանականության» ընդունումն ամենեւին պետք չէ մեկնաբանել նրան հասու լինելուց հրաժարվելու իմաստով կամ կատարյալ պատահականության, քաոսայնության եւ անորոշալի անօրինականության իմաստով: Բանն այն է, որ իրականում իր ապրումով վերբանական այս զգացմունքը ենթակա է միանգամայն որոշակի բնագրային-հոգեւոր ձեւերի եւ օրենքների, որոնց կարելի է եւ պետք է հասու լինել:

Շարունակությունը՝ հաջորդիվ

Թարգմանությունը՝
ԳՐԻԳՈՐ ԴԱՐԲԻՆՅԱՆԻ

